

Колектори музею лісових птахів і звірів НУБіП України

Сергій Шевченко, Ігор Загороднюк

Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ)
e-mail: shevnau@gmail.com;

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

SHEVCHENKO, S., I. ZAGORODNIUK. Collectors of the Museum of Forest Birds and Mammals of NULES of Ukraine. — The article analyses the list of the museum's collectors based on the database of the collection. Among the names of the researchers are 63 collectors of stuffed animals and 26 collectors of skins (lists overlap by 5 names). The following five colleagues made the greatest contribution to the exhibition part of the collection: O. Salgansky (168 specimens), O. Danilovych (134), D. Vladyshevsky (32), Y. Hayevoy (33), and S. Slavkov (11). The greatest contribution to the development of the scientific collections was made by O. Danylovych (173 specimens), O. Tyahunov (140), V. Pushkar (14), A. Voitenko (9), and O. Salgansky (8). The list of people who worked in the museum on a permanent basis includes D. Vladyshevsky, A. Voitenko, O. Danylovych, O. Salgansky, and O. Tiagunov, of whom O. Danylovych (until 1953) and S. Slavkov (until 1997) were the key figures.

Вступ

Зоологічні колекції НУБіП мають давню історію, яка сягає 1920-х років. Тоді сільськогосподарський цикл спеціальностей, що існували при Київській політехніці (КПІ), було виокремлено у нову інституцію — Київський лісогосподарський інститут, у складі якого з матеріалів, що переїхали з КПІ, було сформовано Зоологічний музей [Шевченко *et al.* 2015]. Це одна з найдавніших зоологічних колекцій Києва [Загороднюк 2022], яка, на жаль, із часом була втрачена. У часи Другої світової війни будівля, в якій розміщувався музей, зазнала значних руйнувань, і відновлення роботи інституту було розпочато включало й відновлення самого музею [Шевченко *et al.* 2015].

Одним з авторів (С. Шевченко) створено базу даних щодо фондової колекції та експозиції музею, в якій зібрана інформація про колекторів і препаратів. Нерідко колектори та препаратори (таксидермісти) — це різні люди, проте записи не завжди дозволяють розрізнати участь таких музейників у формуванні колекції. У цих таблицях є колонки «здобув» і «виготовив». Тут наводиться інформація саме про колекторів. Більшість таксидермічних фігур, що стоять у сучасній експозиції, виготовив Сергій Славков (1919–1997). Тушки зазвичай виготовляли самі колектори матеріалів.

Колектори таксидермічних фігур

Дані подаються в алфавітному порядку, для всієї колекції (опудала ссавців і птахів разом), із зазначенням кількості експонатів (табл. 1). Загалом це 63 колектори, у т.ч. 17, що зібрали не менше 3 зразків.

Серед відомих колекторів є Віктор Антонович, Валентин Бондаренко, Дмитро Владишевський, Валентин Гусєв, Олександр Данилович, Герман Панов, Сергій Славков, Олександр Тягунов. Лідерами серед колекторів цієї частини експозиції (теріологічна складова) є: О. Салганський (10 ссавців, всього 168 зразків), Ю. Гаєвой (6 із 33), О. Данилович (5 зі 134), С. Славков (2 з 11), Ф. Шиллінгер (2 з 9). Щодо Шиллінгера (1874–1943) можна припустити, що це зразки, виготовлені його мануфактурою, а не ним.

Попри очікування, опудал з інших музеїв у колекції майже немає. Джерелами поповнення колекцій були експедиційні збори співробітників (і студентів) кафедри та мисливські господарства. З останніми активно взаємодіяв Олексій Салганський, один з розбудовників зоологічного музею НУБіП. Це було важливо для накопичення порівняльних матеріалів для занять зі студентами, тому завданням було формування колекції з максимальним таксономічним різноманіттям зразків.

Таблиця 1. Колектори опудал ссавців і птахів у музеї НУБіП (колектори опудал ссавців відмічені літерою «m», цифри — кількість зразків)*

Колектори (за алфавітом):	Колектори (продовження):
Антонович В. А. — 2	Кирієнко А. — 1 (m = 1)
Веклич В. Г. — 1 (m = 1)	Коренюк С. Н. — 6 (m = 1)
Владишевський Д. В. — 32 (m = 1)	Куліш Т. І. — 2
Гаєвой Ю. Є. — 33 (m = 6)	Куліш Ю. — 3
Галицький В. В. — 3	Матвєєв С. А. — 10
Гусєв В. І. — 67	Ошаніна С. Я. — 1 (m = 1)
Гусєв В. І., Данилович А. П. — 10	Панов [Г. М.] — 1 (m = 1)
Давидов А. — 5	Пономаренко І. (m = 1)
Данилович О. П. 134 (m = 5)	Рогатко [І. В.?] — 1
Жадан В. М. — 3	Салганський О. О. — 168 (m = 10)
Жуков В. І. — 1 (m = 1)	Нимеришин А. Н., Семеняга В. М. — 1 (m = 1)
Зеленюк Г. М. — 6	Середкін Б. М. — 2
Литвин В. Н. — 3	Серій Н. Ф. — 3
Логінов Б. Й. — 2 (m=1)	Славков С. М. — 11 (m = 2)
Логінов Ю. Б., Сахаров — 1 (m = 1)	Чернега А. Н. — 1 (m = 1)
Івашкевич Н. Є. — 1 (m = 1)	Швець О. Н. — 3
Канєвський Ю. А. — 8	Шиллінгер Ф. Ф. — 9 (m = 2? [без зазначення автора])

* Імена колекторів, що зібрали по 1 зразку (і не ссавців): Артеменко М., Арунґазієв В., Бекєра В., Бикова Т., Бондарєнко В., Буряк З., Гребля С., Гульчак Я., Доманчук В., Логінов С., Качан І., Кучєренко Ф. Я., Матвейчук, Мєгалігський П., Мушинко О. (з Лєпчєй С.), Нагула Л., Ніколаєв О., Падій Р., Патон В., Рєшітько П., Синько В., Смяєн, Сухлик Р., Тягунов А., Шамрай Д., Ягніченко Н., Яковець Н.

Колектори тушок

Загалом перелік включає 25 записів (26 осіб), у тому числі 10 колекторів ссавців. Абсолютними лідерами є Олександр Данилович (173 зразки, у т.ч. 15 ссавців) та Олександр Тягунов (140 зразків, у т.ч. 15 ссавців). Наступними за обсягами внесків є В. Пушкар (14 зразків, всі птахи), А. Войтенко (9 зразків, всі птахи)¹, О. Салганський (8 зразків, у т.ч. 1 ссавець).

Інші колектори зібрали по 1–6 зразків.

З перелічених колег О. Тягунов був також колектором в ІЗАН, де зберігся 37 зразків дрібних ссавців зборів 1964–1965 рр. [Загороднюк 2024], в НУБіП, він був студентом у 1967–1973 рр. і таксидермістом музею у 1971–1972 рр., в музеї є його збори за 1960 та 1965–1971 роки).

Примітною є наявність зразків від таких відомих дослідників, як Микола Бурчак-Абрамович (1902–1997), Борис Попов (1913–1942), а також таких співробітників музею і кафедри, як Сергій Славков (1919–1997) та Дмитро Владишевський (1929–2007); Можливо, «Воробйов К.» — це відомий орнітолог першої пол. XX ст. Костянтин Воробйов (1899–1988). Щодо Бориса Попова: на етикетках ініціалів немає, але дати й місця збору (зокрема «Гористе») точно стосуються його експедицій: у колекції є 3 екз. шпака *Pastor roseus* з Янтака (нині Бустон) Ходжентського р-ну (нині Худжанд, Согдійська обл. Таджикистану) 1929 р. та 1 екз. нориці *Myodes glareolus* із заповідника «Гористе» 1940 р. (про фауну Гористого є стаття [Попов 1941]).

Таблиця 2. Колектори тушок — всіх та (в дужках) — ссавців

Колектор	Ком (?) Г. А. — 3
Абдурахманов М. — 2	Комошев — 1 (m = 1)
Аллаяров А. М. — 1 (m = 1)	Коновалова, Бацевич — 1 (m = 1)
Бацевич — 2 (m = 2)	Попов [Б. М.] — 4 (m = 1)*
Бурак З. — 6	Пушкар («Пушкарь») В. — 14
Владишевський Д. В. — 2	Рубан К. В. — 1 (m = 1)
Войтенко А. М. — 9	Салганський О. О. — 8 (m = 1)
Воробйов К. — 6	Тягунов О. С. [«А.С.»] — 140 (m = 15)
Данилович О. П. («А. П.») — 173 (m = 15)	Хикшатаєв — 1 (m = 1)

* Аналогічно до табл. 1, тут у цю примітку винесено імена колекторів, що зібрали по одному зразку (і не ссавців): Бурчак-Абрамович М., Ільченко В., Колесников (?) К. (з Рожков В.), Мансурова, Саттибаєв Н., Славков С. М., Ходосеева, Шохнер. Попри це, деякі з них не є «випадковими» колекторами, зокрема М. Бурчак-Абрамович та С. Славков — це відомі дослідники, перший з них — науковець, другий — музеолог і таксидерміст.

¹ Ім'я відоме у зв'язку з тим, що після смерті О. Даниловича його науковий спадок, зокрема й велику зоологічну бібліотеку, зберіг «А. Войтенко», співробітник НУБіП, що, як і О. Данилович, мав доробки по фенології птахів, і частину книжок він передав М. Головушкіну (особ. повід.). За попередніми даними, А. Войтенко був ветеринаром УСГА, мав дружбу з Даниловичем і, очевидно, разом із ним бував на полюваннях та інших виходах у природу.

Динаміка збору зразків

Нами проаналізовано динаміку накопичення колекційних зразків, окремо за чотирма номінаціями — експозиційні фігури й колекційні фонди, птахи та ссавці. Такі дані представлено на рис. 1. Як видно, в історії розвитку музею є виразні піки, що випадають на середину розподілу зразків у часі. Максимуми випадають на 1950-ті роки у випадку птахів і 1970-ті роки у випадку ссавців. Очевидно, що це зміщення пов'язано з відкриттям полювань на ссавців, що якраз відбулось у 1970-х роках.

Важливим фактом є наявність зразків довоєнного часу, 43,5% птахів і 14,3% ссавців зібрано у період з 1900 до 1949 років. Цей факт особливо цікавий у зв'язку з тим, що поширеною є думка, що колекції були знищені разом з руйнуванням будівлі у 1941 р. і музей відновлювали з «нуля». Можливо, частина колекцій була передана з інших установ при повоєнному відновленні музею, проте наявність давніх зразків (зокрема й зразків Ф. Шиллінгера, яких на експозиції є 9)², дозволяє говорити, що колекції збереглися з довоєнного часу. Понад те, вони майже напевно з часів музею в КПІ.

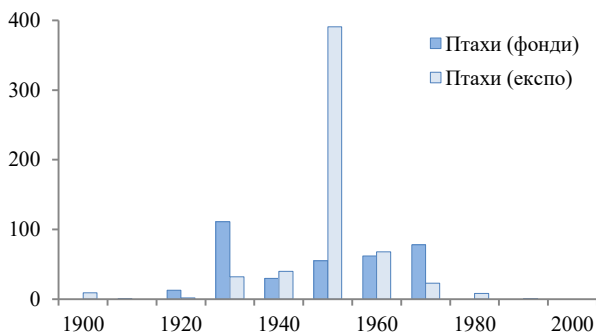

Рис. 1. Розподіл зразків птахів за десятиріччями: 350 екз. у фондovій колекції, 574 екз. на експозиції (134 та 109 без дат або взагалі без етикеток).

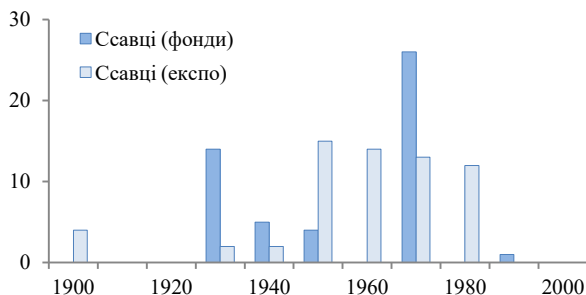

Рис. 2. Розподіл зразків ссавців за десятиріччями: 50 екз. у фондovій колекції, 62 екз. на експозиції (2 та 26 без дат або взагалі без етикеток).

² Окрім цих 9-ти екз., 4 зразки не мають підпису, проте стиль виконання (включно з характерними дерев'яними підставками і чорними основами) дозволяють ідентифікувати їх як виготовлені Ф. Шиллінгером. Такими є: крук, леопард, зелена мартинка і шимпанзе.

Висновки

1. Колекція зоологічного музею НУБіП створювалася багатьма колегами. Серед імен дослідників — 63 колектори опудал і 26 колекторів тушок (списки перекриваються на 5 осіб, разом 84 особи).

2. Найбільший внесок у експозиційну частину колекції внесли колектори О. Салганський (168 зразків), О. Данилович (134), Д. Владишевський (32), Ю. Гаевой (33), С. Славков (11), С. Матвеев (10), Ф. Шиллінгер (9).

3. Найбільший внесок у розвиток фондів колекцій (тушок і черепів) зробили такі п'ять осіб: Олександр Данилович (173 зразки), Олександр Тягунов (140), В. Пушкар (14), А. Войтенко (9), О. Салганський (8).

4. До переліку осіб, які постійно працювали в музеї, можна віднести Д. Владишевського, А. Войтенка, О. Даниловича, О. Салганського, О. Тягунова, з них О. Данилович був найімовірніше єдиним постійним штатним співробітником до 1953 р., а С. Славков — з повоєнних років (до 1997 р.).

5. Аналіз розподілу зразків у часі показує наявність значної частки експонатів довоєнного часу (43,5% птахів і 14,3% ссавців) і пікові значення накопичення у 1950–1970-х роках, коли йшла розбудова музею.

Подяки

Автори щиро дякують колишнім співробітникам НУБіП В. Тищенко та І. Давиденку за сприяння й активну участь в аналізі колекцій і впорядкуванні відомостей про неї.

Література

- Загороднюк, І. 2022. Зоологічні музеї та теріологічні колекції в Києві останніх двох століть: історія, цінності, перспективи. *GEO&BIO*, 22: 37–62. <http://doi.org/10.15407/gb2205>
- Загороднюк, І. 2024. Визначні колектори теріологічних колекцій в музеях Києва на тлі історії зоологічних колекцій. *Geo&Bio*, 26: 183–200. <https://doi.org/10.53452/gb2615>
- Попов, Б. М. 1941b. Матеріали до фауни ссавців заповідника Гористе і його околиць. *Природа заповідника АН УРСР Гористе. Випуск 1*. Під ред. М. Г. Холодного. Київ, 27–40.
- Шевченко, С. М., В. М. Тищенко, І. В. Давиденко. 2015. Фондова колекція Музею лісових звірів і птахів ім. професора О. О. Салганського (Київ). *Вісник Національного науково-природничого музею*, 13: 111–118. [https://museumkiev.org \(pdf\)](https://museumkiev.org (pdf))

Резюме

ШЕВЧЕНКО, С., І. ЗАГОРДНЮК. Колектори музею лісових птахів і звірів НУБіП України. — Наведено аналіз списку колекторів музею на підставі бази даних про склад колекції. Серед імен дослідників — 63 колектори опудал та 26 колекторів тушок (списки перекриваються по 5 іменам). Найбільший внесок у експозиційну частину колекції внесла така п'ятірка колег: О. Салганський (168 зразків), О. Данилович (134), Д. Владишевський (32), Ю. Гаевой (33), С. Славков (11). У розвиток фондів колекцій найбільший внесок зробили: О. Данилович (173 зразки), О. Тягунов (140), В. Пушкар (14), А. Войтенко (9), О. Салганський (8). До переліку осіб, які постійно працювали в музеї, можна віднести Д. Владишевського, А. Войтенка, О. Даниловича, О. Салганського, О. Тягунова, з них ключовими персонами були О. Данилович (до 1953 р.) та С. Славков (до 1997 р.).